

SOME ASPECTS OF THE PROTECTION OF CHILD REFUGEES IN BULGARIA

Author information:

Veselina Ilieva

PhD student

Department of Social Pedagogy

At Konstantin Preslavsky – University of Shumen

✉ v.ilieva@shu.bg

🌐 Bulgaria

По данни на **Държавна агенция за бежанците (ДАБ)** за 2016 г. През изминалата година в страната са влезли 6572 деца, 42% от които са пристигнали у нас без семейство или възрастен роднина. Така в сравнение с 2015 г., когато непридружените деца са били 1816, през миналата година броят им нараства до 2772. Най-многобройни са били невръстните мигранти от Афганистан - 2048. 310 от тях са били малолетни, а останалите 1738 непълнолетни, като повече от половината са били на възраст между 16 и 17 г. Непридружените деца се настаняват **вбежански лагери**, но в отделни помещения от възрастните мигранти. Към момента над 450 самотни деца живеят в специализираните центрове, а за други 17 са били предприети мерки за настаняване в социални услуги като защитени жилища и центрове от семеен тип [6].

В държавите, от които идват децата няма изградена система за закрила на детето, но попадайки у нас те са обект на такава.

Понятието „закрила на детето“ е определено в Закона за закрила на детето [2, § 1, т.1]. Съгласно тази законова разпоредба „Закрила на детето“ е система от законодателни, административни и други мерки за гарантиране правата на всяко дете. Анализирайки това дефиниране Силвия Салтирова-Радкова пише [1, с.108]: „Следователно, закрилата на детето е система от мерки, които по своя характер могат да бъдат от различно естество.“ Според нея [1, с.109] „Основен принцип при планирането на различните мерки за закрила на детето е правото на детето да живее със своите родители. В тази връзка основните усилия са насочени към подобряване на уменията за родителство и промяна на отношението към детето.“

Обяснявайки как действа системата за закрила на детето в България **Силвия Салтирова-Радкова** фокусира върху това [1, с.110], че компетентните органи за закрила на детето в своята работа се стремят към осигуряване на условия за спазване правата на децата, защита на най-добрия им интерес и осигуряване на подкрепа на децата и семействата.

Съгласно разпоредбата на Закона за закрила на детето [2, §1, т.11], „Дете в риск“ е дете:

- а) чиито родители са починали, неизвестни, лишени от родителски права или чиито родителски права са ограничени, или детето е останало без тяхната грижа;
- б) което е жертва на злоупотреба, насилие, експлоатация или всякакво друго нехуманно или унижително отношение или наказание в или извън семейството му;

в) за което съществува опасност от увреждане на неговото физическо, психическо, нравствено, интелектуално и социално развитие;

г) което страда от увреждания, както и от труднолечими заболявания, констатирани от специалист;

д) за което съществува риск от отпадане от училище или което е отпаднало от училище“.

От тази постановка на проблема е ясно, че децата бежанци, особено непридружените от тях в голяма степен отговарят почти на цялата палитра от рискове разположени между точка „а“ и точка „б“, посочени по-нагоре, защото:

а) напусайки своите родни места те са оставили телата на убитите си родители или са живи, но детето поради хаоса на политическите или военни действия в своята родина е останало без тяхната грижа;

б) в повечето случаи е жертва на злоупотреба и/или унижително отношение, вкл. сексуално от по-възрастните от групата, с която се е придвижвало до страната ни;

в) попадайки заедно с по-възрастни в един общ интеграционен център съществува опасност от увреждане на неговото физическо, психическо, нравствено, интелектуално и социално развитие;

г) немалка част от децата постъпват в регистрационните центрове с увреждания придобити по време на тежкото пътуване към страната ни, лишенията и физическите натоварвания свързани с това;

д) за децата бежанци не просто съществува риск от отпадане от училище, те отдавна са отпаднали от училище в държавите от които идват и следва да им се помогне да завършат образованието си.

Оттук нататък следва държавата България да се стреми да съблюдава най-добрия интерес на детето и да осигурява неговото благосъстояние. Този принцип намира израз най-вече в идентифициране на потребността от грижа. Наредба №Із-1201 от 1.06.2010 г. за реда за временно настаняване на чужденци за организацията и дейността на специалните домове за временно настаняване на чужденци [5] се предвижда медицински преглед, както и при необходимост грижа за хигиената. Това по принцип е добра разпоредба от гледна точка на идентифициране на някои нужди на децата. Но както беше настаняване на непридружени деца в подобни домове не може да има. Остава неразрешен въпросът за реда за установяване на техните непосредствени нужди от грижа. Няма правила и норми, които да указват кои лица и по какъв начин извършват тази преценка, нито пък бяха идентифицирани на нормативно ниво правила за обучение на лицата, осъществяващи този първи контакт с непридружените деца.

Хипотетично, доколкото следва да бъде изслушано детето, при това в присъствие на представител на Отдел „Закрила на детето“ при съответната Дирекция „Социално подпомагане“, може да се възложи на този социален работник извършване на оценката, включително чрез привличане на външни експерти. Доколкото е налице информация за практиките в този етап от приемането на непридружено дете на територията на страната, нищо подобно не се случва.

Предложението за изменение на Закон за чужденците в Република България [3] дава надежда, че елементарна грижа за децата ще бъде осигурена по реда на цитираната по-горе Наредба №Із-1201. При всички случаи обаче дори настаняването в специални

домове или техни звена да се окаже възможно, стандартът на цитираната Наредба следва значително да бъде разширен и да се предвиди действителна оценка на значително по-широк кръг потребности на децата.

Но от гледна точка на правата на децата, етапът на преминаване на границата, идентифицирането на детето като непридружено и търсецо (или не) закрила до предаването му на Държавната агенция за бежанците е най-сериозно неосигурен нормативно. Липсват каквито и да е гаранции, че специалните разпоредби на националното и международното право, касаещи защита на основните права на децата, ще бъдат приложени и съобразени. Липсата на нормативно разписани процедури създава предпоставки за излагане на непридружените деца на допълнителен и неоправдан с нищо риск, пропускат се ценни възможности за полагане на грижа на един ранен етап, която грижа би спестила много на децата, а вероятно и на бъдещите полагащи грижа за тях. Липсата на такива правила завишава риска от трайни увреждания на детето, от въвличането му в трафик, от излагане на условия и практики, които могат да бъдат определени като нечовешки и/или унижителни.

Трябва да се отбележи, че тази липса прозира дори в Националната стратегия в областта на миграцията, убежището и интеграцията 2015-2020[7], където липсва дори споменаване на необходимостта от взаимодействие между ГДПП и МТСП по отношение на непридружените деца.

Направените предложения от различни институции, за изменения на Закона за чужденците в Република България [3] на този етап не дават отговор на поставените проблеми.

За изпълнение на позитивните задължения на държавата ни по отношение защита на правата на децата и осигуряване на най-добрия интерес на всяко дете е наложително създаването на набор от правила, които да подпомагат идентифицирането на непридруженото дете бежанец, неговото изслушване, закрила и грижа за непосредствените му потребности още в най-първоначалния момент на контакта му с националните служби. Тези правила би следвало да гарантират

За изпълнение на позитивните задължения на държавата ни по отношение защита на правата на децата и осигуряване на най-добрия интерес на всяко дете е наложително създаването на набор от правила, които да подпомагат идентифицирането на непридруженото дете бежанец, неговото изслушване, закрила и грижа за непосредствените му потребности още в най-първоначалния момент на контакта му с националните служби. Тези правила би следвало да гарантират ефикасно взаимодействие на гранична полиция и отделите „Закрила на детето“ към съответните дирекции за социално подпомагане и взаимодействие с външни експерти. С оглед на последното правилата би следвало да бъдат материализирани в нормативен акт (подзаконов), издаден (иницииран) съвместно от МВР и Министерството на труда и социалната политика (МТСП), в който да бъде ясно регламентирано взаимодействието на двете структури при идентифициране на непридружени деца. С този акт следва да бъде гарантирано:

- осигуряване на преводач на непридруженото дете още от момента на неговото първо съприкосновение с представители на властта;

- осигуряване на присъствие на компетентен служител от отдел „Закрила на детето“ (ОЗД) при ДСП при изслушването на детето;
- осигуряване на експертна оценка за непосредствената потребност от грижа за детето – здравна, психологическа, емоционална подкрепа, разбиране на особеностите на средата, от която идва, и преценка на риска за детето, преценка на естеството на връзката му с възрастните, в
- група с които е пристигнало (ако има такива);
- осигуряване на мерки за защита;
- осигуряване на непосредствена базисна грижа за детето: подслон, храна, медицинска помощ;
- насочване към специализирана услуга.

Но за да бъде официално представлявано непридруженото дете бежанец официално пред българската държава, то трябва да има своя доверител – лицето на настойник или попечител така, както е предвидено в Семейния кодекс [4, Гл.11].

Настойничество се учредява над малолетни, чиито родители са неизвестни, починали, поставени под пълно запрещение или лишени от родителски права. Настойничество се учредява и над лица, поставени под пълно запрещение.

Попечителство се учредява над непълнолетни, чиито родители са неизвестни, починали, поставени под пълно запрещение или лишени от родителски права. Попечителство се учредява и над лица, поставени под ограничено запрещение.

Деца бежанци не могат да бъдат поставени в категорията на деца с неизвестни родители. Фактът, че на българските власти вероятно не са известни имената на родителите на детето, неозначава, че тези родители са обективно неизвестни. Обратното тълкуване би дало основание за необосновано широко тълкуване на нормата. Но дори и това да не е така, нито по Семейния кодекс [4, чл.153 и чл.173] може да бъде назначен попечител или настойник на непридружено дете мигрант. По отношение на децата, които временно са лишени от родителска грижа, било защото родителите им са в неизвестност или защото не желаят или обективно не са в състояние да упражняват родителските си права и задължения, би следвало да се намери ново законодателно решение, което ще разреши проблема генерално, а ще бъде и в полза на непридружените деца мигранти.

Подходът при разрешаване на този проблем би могъл да бъде следният: И сега орган по настойничеството и попечителството е кметът на общината. И към момента именно той/тя следва да бъде уведомен(а), ако стане известно, че дете се нуждае от назначаване на настойник/попечител. С оглед на това е възможно да се предвиди откриване на административна процедура от кмета на съответната община за назначаване на настойник или попечител на дете, което е лишено от родителски грижи, включително за непридружено дете. Ръководителят на специализираната институция не е непременно най-добрият избор (и по-скоро не е), тъй като той или тя следва да се грижи за интереса на институцията, което в някои случаи може да е в конфликт с най-добрия интерес на детето. За това кметът на общината следва да има възможност да избере измежду представители на НПО, участници в програми, лица, установили позитивен контакт с детето (без да поставят в риск неговия интегритет и безопасност), и т.н.

Контролът на дейността на настойника или попечителя е възложен на кмета в качеството му на орган по настойничеството и попечителството и от този контрол никой настойник или попечител не следва да бъде освобождаван.

Посоченият подход ще предостави възможност за гъвкавост и ще обхване случаите, които в момента изглеждат неразрешими. С оглед пълнота на изложението следва да посочим и разпоредбата на чл.137 Семейния Кодекс, която урежда заместващата грижа. В чл.137 ал.1 Семейния Кодекс е посочено, че лицата, които се грижат за детето, не придобиват родителски права и задължения. Въпреки това, съгласно чл.137 ал.2 на този кодекс, те могат да предприемат действия за запазване на здравето и живота на децата. Едва след като детето е настанено по съдебен ред в условията на заместваща грижа, лицата, които полагат тази грижа, могат да извършват определени правни действия за защита на личните права на детето в областта на здравеопазването, образованието, гражданското състояние, за издаване на документи за самоличност, след положително становище на ДСП. До този момент всички дейности от кръга на посочените по-горе се изпълняват от ДСП според чл.137 ал.5 Семейния Кодекс.

Въпреки тези разпоредби, които дават определени възможности за закрила на най-добрия интерес на непридруженото дете бежанец, остава един период, в който то не е представлявано и няма попечител/настойник, както и няма лице, което да упражнява заместваща грижа. За попълване на тази празнина може да се предприеме посочената по-горе промяна. В подкрепа на това предложение е и съществуващата и сега разпоредба на чл.159 СК, съгласно която органът по настойничеството и попечителството може да назначи временен настойник или попечител, ако е налице подобна спешна необходимост. Органът винаги може да поиска и от ДСП предприемането на подходящи мерки за закрила на съответното дете. Органът, извършвайки мониторинг над дейността на настойника/попечителя, винаги може да поиска промяна (чл.160 СК), действията му могат да бъдат обжалвани по съдебен ред, вкл. от ДСП (чл.161 СК), да оказва съдействие (чл.162 СК).

В заключение може да се каже, че липсват законодателни гаранции, правни и фактически възможности за прилагане спрямо тези деца дори на основните норми на ЗЗДет, които са добре познати и широко приложими спрямо други категории уязвими деца.

Изцяло неосигурено е прилагането на чл.15 ЗЗДет, гарантиращ изслушване и съобразяване с мнението на детето. Прилагането на мерки за бърза оценка на необходимата здравна, психологическа и друга грижа е невъзможно. Не е гарантирано, че ще се оцени риска за детето, не е гарантирано, че детето няма да бъде изложено на риск от насилие, увреждане, трафик. Няма гарантирани и адекватни мерки за защита. Не е осигурена възможност за достъп до правосъдие, за адекватно участие в административните процедури, в които детето неизбежно бива въввлечено след прекосяване на държавната граница. Достъпът до здравни грижи е невъзможен или проблематичен, а грижата за преодоляване на травматичния опит, през който детето е преминало, не присъства дори като добро пожелание.

References:

1. Saltirova-Radkova, S., Sotsialna zashtita i sotsialno zakonodatelstvo. Sotsialno podpomagane i integratsia. Universitetsko izdatelstvo „Episkop Konstantin Preslavski“, Shumen, 2017
2. Zakon za zakrila na deteto, 2000 g.
3. Zakon za chuzhdentsite v republika Bulgaria, 1998 g.
4. Semeen Kodeks, 2009
5. Naredba №Iz-1201 za reda za vremenno nastanyavane na chuzhdentsi za organizatsiyata i deynostta na spetsialnite domove za vremenno nastanyavane na chuzhdentsi, ot 1.06.2010 g.
6. Tematichen doklad ot izvarsheni proverki i otsenka na sastoyaniето na pravata na nepridruzhnite detsa bezhantsi, tareshti ili poluchili mezhdunarodna zakrila v Republika Bulgaria, Ombudsman na Repulika Bulgaria, 2017
7. Natsionalna strategia v oblastta na migratsiyata, ubezhishteto i integratsiyata 2015-2020